

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

«РЎЙХАТГА ОЛИНДИ»

№ ВМ - 343 - 3400 - 3.01
«09» ___ 08 ___ 2003 й.

«ТАСДИҚЛАНДИ»
Ўзбекистон Республикаси
Олий ва ўрта махсус
таълим вазирлиги
С.Туляиов
«1» июль 2003 й.

«СТАТИСТИКА»

**фанидан
ДАСТУР**

**340000 - “Бизнес ва бошқарув” таълим соҳасидаги барча бакалаврият
йўналишлари учун**

Тошкент - 2003

Тузувчи: проф. М. Ҳамраев

Тақризчилар: и.ф.н., проф. Х.Хўжакулов,
и.ф.н., доц. А.Набихўжаев.

Мазкур ўқув дастури «Бизнес ва бошқарув» таълим соҳасидаги Олий ўқув юртли ва факультетлари талабалари учун мўлжалланган. Дастур ягона ва яхлит «Статистика» фанининг таркибий қисмлари: Статистиканинг умумий назарияси, Макроиктисодий статистика ва Микроиктисодий (молия) статистикасини ўз ичига олади. Бунда ижтимоий - иқтисодий ва иқтисодий - молия соҳасида юз берадиган ҳодиса ва жараёнлар тўғрисидаги дастлабки ва йиғма маълумотларни тўплаш (статистика кузатуви), уларга ишлов бериш ва умумлаштирувчи статистика кўрсаткичларини ҳисоблаш орқали таҳлил ва талқин қилиш борасидаги статистика фани назарияси ва амалиёти баён қилинади. Бу дастурдан шу йўналишдаги коллежлар ҳам фойдаланиши мумкин.

Данная учебная программа предназначена для студентов высших учебных заведений и факультетов в области знания «Бизнес и управление». Программа состоит из 3 - х составных частей единого и целого курса «Статистика»: Общая теория статистики, Макро и микроэкономическая статистика. В ней излагаются вопросы статистической науки и практики сбора данных, их обработки и интерпретации при помощи исчисления обобщающих статистических показателей. Данная программа может быть использовано и в коллежах такого профиля.

The given educational program is intended for the students of higher educational institutions and faculties on a direction "Business and management". The program consists of 3 components of a uniform and whole course "Statistics": the theory of statistics, macro and microeconomic statistics. In it the questions of a statistical science and practice of data gathering, their processing and interpretation are stated through calculation of generalizing statistical parameters. The given program can be used and in colleges of such structure.

1. СЎЗ БОШИ

Ўқитишнинг мақсади ва вазифаси

Бозор иқтисодиёти шароитида тайёрланаётган иқтисодчиларнинг статистика фани ва фаолияти бўйича билимларини ошириш, реал молия -

иқтисодий информацияларни тўплаш, қайта ишлаш ва таҳлил қилиш кўникмаларини пайдо қилишни тақозо этади. Маълумки “Бизнес ва бошқарув” таълими соҳасидаги талабаларга ўқитиладиган ягона ва яхлит “Статистика” курси бир неча таркибий қисмлардан (статистиканинг умумий назарияси, иқтисодий статистика, макроиқтисодий ва микроиқтисодий статистика ва бошқалар) иборатдир. Чунончи статистиканинг умумий назарияси қисмида оммавий ижтимоий - иқтисодий ҳодиса ва жараёнлар тўғрисидаги дастлабки (бирламчи) маълумотларни тўплаш, ишлов бериш, таҳлил ва талқин қилинишнинг умумий қоида ва усулларини ўргатади. Макроиқтисодий статистика - барча тармоқ, сектор, блоклар статистикалари ва бошқа молия - иқтисодиёт фанлари учун умум - услубий асос бўлиб хизмат қилади. Бунда иқтисодий фаолиятни тармоқ, сектор ва блоклар, ҳамда яхлит иқтисодиёт бўйича кўрсаткичлар тизими ёрдамида баҳолайди, таҳлил қилади ва башоратлайди. Макроиқтисодий статистика мамлакат иқтисодиётини халқаро доираларга кўрсатади ва унинг маълумотлари асосида халқаро таққослашувлар амалга оширилади. Микроиқтисодий статистика қисмини ўқитилиши натижасида талабалар давлат молияси, номолиявий корхоналар молияси, молия муассасалари молияси, ички иқтисодиётнинг бошқа секторлари ва қолган дунё молиясига оид маълумотларни тўплаш, ишлов бериш ва таҳлил қилишнинг асосий қоида ва усулларидан фойдаланиш кўникмаларига эга бўладилар.

Шунинг учун статистика фани бўйича саводхонлиги даражасига кўра тайёрланаётган бакалаврларнинг билим даражасига баҳо берилади.

Фан бўйича талабаларнинг билимига, уқувига ва кўникмасига қўйиладиган талаблар

Олий таълимнинг 5340000 – «Бизнес ва бошқарув» таълим соҳаси бўйича Давлат таълим стандартида кўрсатилган бакалавр тайёрлаш савияси ва мазмунига “Статистика” фани бўйича минимум талабларга жавоб бермоғи зарурдир.

Талаба бу курсни битиргач иқтисодиётда юз бераётган жараёнларни миқдорий баҳолаш учун дастлабки ва йиғма статистика маълумотларини тўплаш, статистика кўрсаткичларини ҳисоблаш, натижаларини таҳлил ва талқин қилиш, иқтисодий диагностика билан шуғулланиш ва бошқа кўникмаларига эга бўлмоғи даркор

Ўқув режасидаги бошқа фанлар билан алоқаси

“Статистика” фанини самарали ўрганиш учун талабалар олий математика, эҳтимоллар назарияси ва математик статистика, иқтисодиёт назарияси,

бухгалтерия ҳисоби, макроиқтисодиёт, микроиқтисодиёт (ш.ж. молия, кредит, солиқ, корхона иқтисодиёти) фанларидан етарли маълумотларга эга бўлмоқлари зарур. Шунингдек улар иқтисодий - математик усулларидан ва компьютерда статистикага оид стандарт дастурлардан, интернет тизимидан фойдаланиш кўникмаларига эга бўлмоқлари даркор.

Статистика молия - кредит ва иқтисодиётнинг бошқа соҳалари бўйича рефератлар, курс ва малакавий битирув ишларини ёзиш ва ҳимоялаш, илмий тадқиқотларни ўтказишда кенг қўлланилади. Ушбу ўқув дастури намунавий бўлиб, унинг асосида олий ўқув юртларининг тегишли кафедралари иш дастурларини тузишлари мумкин.

Фанни ўқитишдаги янги технологиялар

“Статистика” фани бўйича маъруза ва амалиёт машғулотларини ўтказишда (компьютерларда стандарт дастурлар асосида) “Интернет” тармоғида жойлаштирилган халқаро ташкилотлар (UNStat, WBank, IMF, EuroStat ва ҳоказо) нинг статистика хизматлари, МДХ Статкомитети, Ўзбекистон Республикаси Давлат Статистика қўмитаси маълумотлари, кўрсатмалари, йўриқномаларидан фойдаланиш, тарқатма материаллар тайёрлаш ва тарқатиш, фаннинг ҳамда статистика фаолиятининг замонавий муаммоларини ўз ичига олган тематика асосида илмий - услубий шарҳлар ва рефератлар тайёрланади. Имконият даражасида ўқитишнинг интерактив усулларидан фойдаланилади. Тест тизими ва назоратнинг барча турлари қўлланилади.

Фанни ўқитишнинг семестрлари ва услубий кўрсатмалар

Намунавий ўқув режаси бўйича бу фан III - IV - V семестрларида ўқитилади. Бунда III семестрда ягона ва яхлит фаннинг биринчи қисми – Статистиканинг умумий назарияси, IV - семестрда иккинчи қисми – Макроиқтисодий статистика ва V семестрда – Микроиқтисодий (молия) статистикаси ўқитилади.

Умумий ва ўқув ишлари турлари бўйича ҳажм

Намунавий ўқув режасида “Статистика” фанига 243 соат ажратилган бўлиб, унинг 90 соати маъруза, 72 соати амалий машғулот ва 81 соати мустақил таълимдан иборат.

2. «СТАТИСТИКА» ФАНИНИНГ I - ҚИСМИ (СТАТИСТИКА УМУМИЙ НАЗАРИЯСИ) ДАСТУРИ

Статистика фанининг асосий масалалари

Статистика фанининг пайдо бўлиши ва ривожланиши. Статистика ҳақида тушунча. Статистика фанининг вужудга келиши. Статистика фани ривожланишининг асосий йўналишлари: давлатшунослик, сиёсий арифметика мактаби ва статистик - математик йўналиш. Статистика фанининг шаклланиши ва ривожланишида бухгалтерия ҳисоби, эҳтимоллар назарияси ва математик статистика фанларининг аҳамияти. Марказий Осиёда статистиканинг пайдо бўлиши ва ривожланиши. Ғарбдаги асосий статистика мактаблари.

Статистиканинг предмети ва методлари. Статистиканинг предмети, у ҳақидаги илмий бахслар. Статистиканинг назарий асослари. Умумбашарий фалсафа, иқтисодиёт назарияси ва математик статистика статистиканинг назарий ва услубий асослари. Статистика ва табиий, техника - технология, иқтисодий фанларининг ўзаро ҳамкорлиги.

Статистиканинг асосий тушунчалари: тўплам, тўплам бирлиги, фарқланувчи белги, статистик вазн, статистика кўрсаткичи ва бошқалар. Статистика услубиятининг хусусиятлари. Статистиканинг умум - илмий ва махсус методлари. Статистика тадқиқотининг анъанавий ва замонавий методлари. Статистика тадқиқотининг босқичлари.

Статистика фани ва фаолиятининг таркибий қисмлари, табақаланиши ва ўрганиш босқичлари. Статистиканинг умумий назарияси ва унинг таркиби. Бозор иқтисодиёти шароитида статистика вазифаларининг равшанлашуви.

Статистика фаолиятининг ташкил этилиши. Ўзбекистон Республикасида статистика фаолиятини ташкил қилинишининг ҳуқуқий асослари. Асосий қонун, “Давлат статистикаси тўғрисидаги қонун” (12.12.2002), расмий статистика стандартлари (андозалари), халқаро нормалар ва битимлар. Ўзбекистон Республикасида асосий статистикани жаҳон стандартлари, қоида ва тушунчалари асосида реформа қилиш ва МХТ(SNA)ни жорий этиш борасидаги Давлат дастурини бажарилиши. Халқаро ташкилотлар, МДҲ ва бошқа чет эл давлатларида статистикани ташкил этилиши. Статистика соҳасида халқаро ҳамкорлик. Жорий ва асосий статистика.

Статистика кузатуви

Статистика ахбороти (информацияси) ҳақида тушунча. Ягона ахборот майдони: моҳияти ва ташкил этилиши. Ўзбекистон Республикасида статистика кузатувини ўтказувчилар: давлат статистика кузатувчи, тармоқ (идоравий) статистика кузатувчи ва бошқалар. Статистика кузатувларини ўтказиш

объектларининг бош тўплами. Ўзбекистон Республикасида ЕГРПО (корхона ва ташкилотлар ягона давлат регистри) нинг жорий этилиши.

Статистика кузатувчининг асосий ташкилий шакллари, турлари ва усуллари. Статистика кузатуvinинг дастур – услубият масалалари. Кузатувнинг регистр шакли. Ўзбекистон Республикасида МХТ (SNA) ни жорий этилиши ва информация ресурслари ва асосларини реформация қилиниши. Хўжалик фаолиятини тадқиқ қилиш тизимини ташкил қилиниши (бизнес - тадқиқот). Статистика кузатуvinинг ташкилий масалалари. Статистика кузатуvinини ташкил қилиш, маълумотларга ишлов бериш ва таҳлил қилишда банк технологиясидан фойдаланиш. Статистика кузатувида йўл кўйиладиган хатолар. Статистика кузатувида – статистиканинг асосий принциплари: ишончлилик, холислик, беғаразлик, долзарблик, қулайлик, киёсийлик ва барқарорлик, очик - ойдинлик ва ошкораликни таъминлаш борасидаги вазифалар.

Давлат статистика ҳисоботларини бузиб кўрсатганлик, статистика маълумотларини яширганлик ва давлат статистикаси тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бошқача тарзда бузганлиги учун жавобгарлик. *Хорижий мамлакатлар ва халқаро ташкилотлар статистикасида кузатувнинг назарияси ва амалиёти.*

Статистика кузатуви материалларига ишлов бериш (мажмуалаш, гуруҳлаш, статистика жадваллари)

Статистикада мажмуалаш ва гуруҳлашнинг аҳамияти. Маълумотларни тўплаш ва ишлов беришнинг банк технологиясини жорий этилиши шароитида бирламчи маълумотларга ишлов беришнинг вазифалари ва дастури. Ҳисобот ва махсус ўтказиладиган статистика тадқиқотлари материалларини мажмуалаш хусусиятлари.

Статистика маълумотларини гуруҳлаш. Гуруҳлаш ва таснифлаш (классификация). Гуруҳлашнинг турлари: типологик, тузилмавий (структуравий), аналитик ва бошқалар. Гуруҳлаштириш белгиси. Гуруҳлар сони ва интерваллар (тенг, тенг бўлмаган ва махсус). Гуруҳлаштиришда вариация кўрсаткичларидан фойдаланиш. Гуруҳлаш натижаларини иқтисодий - статистик баҳолаш. Статистика гуруҳларини таққослаштириш. Худудий, даврий (вақтли), баланс ва бошқа турдаги гуруҳлаштиришлар.

Статистикада кўп белгили ва кўп ўлчамли гуруҳлаштиришлар. Кўп ўлчамли гуруҳлаштиришнинг мақсади ва бошқичлари. Кўп ўлчамли классификацияларни амалга оширишда кўлланиладиган усуллар (дендритлар усули, шарлар усули, кўп ўлчамли ўртачалар ва бошқалар).

Статистика тақсимот қаторлари, уларнинг турлари. Варианталар ва частота (такрорланиш сони)лар. Тақсимот қаторларини графикларда тасвирлаш.

Статистика жадваллари. Жадвал макети, эгаси ва кесими. Жадвалларнинг эгаси хусусияти буйича турлари. Оддий, гуруҳли ва комбинацияли жадваллар. Статистика жадвалларини тузишнинг асосий қоидалари. Жадвалларни ўқиш ва таҳлил қилиш.

Статистикада график усули. Статистикада графикларни қўлланишининг ривожини, унда А. Кроне, У. Плейфер, А. Кетле, Л. Бизов ва бошқаларнинг хизматлари. Графикларнинг асосий элементларини (қисм, унсурлари) тузиш қоидалари.

Графикларнинг турлари. Диаграммалар, харитограммалар ва статистика эгри чизиқлари. Тўпلام тузилмаси, тақсимот қаторлари, ҳодиса ва жараёнлар ўртасидаги ўзаро боғланишларни графикда тасвирлаш усуллари. Худудий таққослашларни графикларда тасвирлаш.

Статистика кўрсаткичлари

Статистика кўрсаткичлари ҳақида тушунча, уларнинг аҳамияти ва функциялари. Кўрсаткичларнинг тавсифи, турлари. Статистика кўрсаткичларига қўйилган асосий талаблар. Сифат, макон, замон ва миқдор аниқликларни бирлигида мавжуд бўлиши. Кўрсаткичларни назарий асосланиши, таққослана олишлиги, ишончлилиги, аниқлилиги. Хатоларнинг сабаб (манба)лари. Кўрсаткичларнинг аниқлилиги даражалари.

Статистика кўрсаткичлари тизими. Кўрсаткичлар ўртасидаги семантик, стохастик ва функционал боғланишлар. Иқтисодий ва социал индикаторлар, мураккаб ижтимоий - иқтисодий муаммолар буйича мониторинг хизмати фаолияти учун индикаторлар.

Статистика кўрсаткичларини ифодалаш шакллари. Абсолют (мутлақ) миқдорлар, уларнинг турлари, ўлчаш усуллари. Нисбий миқдорлар: аҳамияти, ифодалаш шакллари, турлари. Абсолют ва нисбий миқдорларни биргаликда (комплекс) қўллашнинг муҳимлиги. Ўзбекистон Республикасида асосий ва жорий статистика кўрсаткичларини халқаро стандартлар, тушунча ва қоидалар асосида ҳисоблашга ўтиш борасидаги Давлат дастурининг бажарилиши.

Ўртача миқдорлар

Ўртача миқдор (даража)лар: моҳияти ва аҳамияти. Ўртача миқдорлар тўғрисидаги илмий - амалий баҳслар (И.Зюсмилъх, А.Кетле, А.Баули, К.Джини, А.Боярский, И.Пасхавер, В.Овсиенко ва бошқалар). Ўртача ва

нисбий миқдорлар. Ўртача миқдорлар ва гуруҳлаштириш. Ўртача миқдорлирни қўллашнинг асосий шартлари.

Ўртача миқдорларнинг классификацияси. Аналитик ва тузилмавий ўртачалар. Ўртача арифметик, ўртача гармоник ва бошқа аналитик ўртачалар. Ўртачалар шакли ва турини танлаш муаммолари. Ўртача миқдорларнинг математик хоссалари ва улардан фойдаланиш.

Тузилмавий (структуравий, позицион) ўртачалар. Мода, медиана, кватили, децили ва бошқалар. Тузилмавий ўртачалардан статистика тадқиқотларда қўлланилиши. *Кўп ўлчамли ўртачалар, моҳияти, ҳисоблаш усуллари, аҳамияти.*

Вариация кўрсаткичлари

Вариация ҳақида тушунча, унинг мавжудлигининг сабаблари. Вариацияни статистикада ўрганишнинг зарурлиги ва вазифалари. Вариациянинг абсолют ва нисбий кўрсаткичлари ва уларни ҳисоблаш усуллари. Вариация кенглиги, ўртача мутлоқ (арифметик) фарқланиш, дисперсия, ўртача квадратик (стандарт) фарқланиш. Вариациянинг нисбий кўрсаткичлари: осцилляция коэффиценти, вариация коэффиценти ва бошқалар. *Вариация кўрсаткичлари ўртасидаги нисбатлар (боғланишлар).*

Дисперсия турлари ва дисперсияларни қўшиш қоидалари. Умумий дисперсия, гуруҳлараро дисперсия ва гуруҳлар ичидаги ўртача дисперсия. Дисперсиянинг муҳим математик хоссалари ва улардан фойдаланиш. *Шепард тузатиши: моҳияти, зарурлиги.* Муқобил (альтернатив) белги дисперсияси.

Тақсимот қаторларида вариацияни статистикада ўрганиш. Тақсимот қонунлари. Иқтисодий - статистик тадқиқотларда нормал тақсимотнинг аҳамияти. Эмпирик ва назарий тақсимотларнинг мувофиқлигини баҳолаш мезонлари.

Статистикада танлама методи

Танлама методи ҳақида тушунча. Бозор иқтисодиёти шароитида уни қўллаш сабаблари ва асосий шартлари. Танлама методининг назарий асослари. Чебишев П.Л., Ляпунов А.М., Марков А.А., Борткевич В.И., Боули А., Пирсон К. Эджворт, Нейман Б., Кокрен У., Йейтс Ф., Романовский В. ва бошқаларнинг илмий ишларида танлама метод назариясининг ривожлантирилиши. Танлама кузатувининг босқичлари. Бош ва танлама тўплам. Бош ва танлама тўпламни тавсифловчи асосий умумлаштирувчи кўрсаткичлар.

Танлама тўпламни ташкил қилиш усуллари. Бош тўпламдан бирликларни танлаб олиш усуллари. Тасодифий, механик, типик, районлаштирилган ва

бошқа турдаги танлаш усулларининг ташкилий ва услубий хусусиятлари. Кўп фазали танлаш, моментли (фурсатли) танлаш ва кичик танлама ва бошқалар. Анкета усулида танлама кузатуви.

Танлама кузатувидаги хатолар. Танлама тўпламга кирган бирликларнинг сони ва салмоғи, вариация даражаси, ишонч коэффициенти ва бошқа факторларнинг танлама кузатуви хатоларига таъсири. Ўртача хато ва хатонинг юқори чегарасини аниқлаш. Ишонч коэффициенти ва ишонч чегаралари. Танлама кузатуви натижаларини бош тўпламга тарқатиш усуллари. Танламанинг зарурий миқдорини аниқлаш. Иқтисодий - статистика амалиётида ёппасига ва танлама кузатувини бирга қўшиб ўтказиш (ценз тадқиқотлари). Молия - иқтисодий ва социал тадқиқотларда танлама методининг қўлланилиши.

Ўзаро боғланишларни статистикада ўрганиш

Ҳодиса ва жараёнларни умумий боғланишлари. Боғланишларнинг статистикада танилган турлари ва шакллари. Молия - иқтисодий кўрсаткичларининг ўзаро боғлиқлиги ва уларни статистикада ўрганиш вазифалари. Боғлиқликларни тадқиқ қилишда ҳодиса мазмунини таҳлил қилишнинг аҳамияти.

Боғланишларни статистикада ўрганиш усуллари: ёндош қаторлар усули, аналитик гуруҳлаш, графикда тасвирлаш, индекс усули, баланс усули ва бошқалар. Иқтисодий - статистика тадқиқотларида дисперсион таҳлилни қўлланилиши.

Корреляцион - регрессион таҳлил. Молия - иқтисодиёт соҳасидаги ҳодиса ва жараёнларни таҳлил қилиш учун регрессия тенгламасининг шаклини танлаш. Жуфт, хусусий ва кўп факторли корреляция.

Боғланиш кучи (зичлиги)нинг кўрсаткичлари. Корреляция индекси, детерминация коэффициенти, корреляциянинг чизикли коэффициенти, корреляциянинг ранг (мартаба) коэффициенти. Боғланишларни баҳолашнинг нопараметрик усуллари. Корреляцион - регрессион таҳлил натижаларини баҳолаш.

Социал (ижтимоий) ҳодисалар ўртасидаги ўзаро боғланишларни ўрганиш усуллари.

Ижтимоий - иқтисодий ҳодисалар динамикасини статистикада ўрганиш

Динамика қаторлари ҳақида тушунча. Динамика қаторларининг турлари, уларни тузишнинг асосий қоидалари (замон, макон ва услубий масалалари).

Динамика қаторларининг асосий аналитик кўрсаткичлари. Мутлоқ ўсиш (пасайиш), суръати, қўшимча ўсиш (пасайиш) суръати, 1% қўшимча ўсиш

суръатининг абсолют мазмуни. Динамика қаторларини таҳлил қилишда ноанъанавий кўрсаткичлардан фойдаланиш: жадаллаштириш (секинлаш) суръати, кучайтириш (бўшашиш) суръати ва бошқалар. Бозор иқтисодиёти шароитида ноанъанавий кўрсаткичлардан кенг фойдаланилиши.

Динамика қаторларида ўртачалар. Улар (ўртача даража, ўртача ўсиш ва кўшимча ўсиш суръати)ни ҳисоблашнинг ўзига хос хусусиятлари. Нисбий ва ўртача миқдорлардан тузилган динамика қаторларини ўрганиш хусусиятлари.

Динамика қаторларининг даражаларининг компонентлари (таркибий қисмлари): тренд, циклик (ш.ж. мавсумий) қисм ва тасодифий ўзгарувчанлик. Динамика қаторларида трендни белгилаш усуллари: қаторларни ягона асосга келтириш, сирғанчиқ ўртача даражаларини ҳисоблаш, аналитик текислаш ва бошқалар. Мавсумийлик ва уни статистикада баҳолаш усуллари. *Иқтисодий барометрлар ҳақида тушунча, уларни ҳисоблаш ва фойдаланиш масалалари. Конъюнктура статистикасини ташкил қилишнинг зарурлиги.*

Динамика қаторларида экстраполяция ва тахминлаш. Ўзаро боғланган (ўзаро алоқали) динамика қаторларини таҳлил қилиш

Иқтисодий индекслар

Иқтисодий индекслар: моҳияти, аҳамияти ва ривожланиши тарихи. Индексларнинг классификацияси. Индивидуал ва йиғма (умумий ва гуруҳли) индекслар. Йиғма индексларнинг синтетик ва аналитик хоссалари. Агрегат индекси - йиғма индексларнинг асосий шаклидир.

Миқдорий кўрсаткичлар индекслари. Индекслаштириладиган миқдорларни бир ўлчам (андоза)га келтириш муаммолари. Муҳим миқдорий кўрсаткичлар индекслари.

Сифат кўрсаткичлар индекслари: баҳо, таннарх, фоиз ставкалари ва бошқалар. Баҳо индексларини ҳисоблашда вазн масаласи. Э.Ласпейрес (Ф.Вирст), Г.Пааше, (Т.Манн), А.Маршалл (Ф.Эджворт), И.Фишер индекслари. Ўртача даражанинг динамикасини индекс методи ёрдамида ўрганиш. Индекслар ўртасида боғлиқлик.

Фактор индекс анализи. Иқтисодий кўрсаткич ва кўшимча ўсиш (абсолют ва нисбий) факторлари ҳиссасини баҳолаш.

Ҳудудий индекслар.

Макроиқтисодий анализда индекслардан фойдаланиш. Макроиқтисодий кўрсаткичларни мамлакатлараро таққослаш, дефлятор - индекслар, истеъмол баҳолари индекси, қимматли қоғозлар бозори ҳолатини ўрганувчи (фонд) индекслар ва бошқалар.

Таркибий тузилишни статистикада ўрганиш

Таркибий тузилишнинг (структура) моҳияти ва ўрганиш вазифалари. Структура ва структуравий силжиш кўрсаткичлари. Структуравий силжишларни йиғма ҳолда баҳолаш усуллари: чизиқли коэффициент, квадратик коэффициент. К.Гатевнинг интеграл коэффициенти, Салаи индекси.

Концентрация ва марказлашувнинг статистик кўрсаткичлари. Аҳоли даромадлари, сарф ва истеъмоли, мулкӣ табақаланишини ифодалашда Лоренц эгри чизиғи ва Джини коэффициентидан фойдаланиш. *Тўпلام структурасини ва уни ўзгаришини графикда тасвирлаш.*

3. АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАВЗУСИНИНГ МАЗМУНИ

Статистика кузатуви материалларига ишлов бериш (мажмуалаш, гуруҳлаш, статистика жадваллари)

Статистика маълумотларини гуруҳлаш. Гуруҳлаштириш белгисини танлаш, гуруҳ ва гуруҳлар орасидаги интервални белгилаш.* Вариация кўрсаткичларидан гуруҳлаштиришда фойдаланиш. Гуруҳлаштириш натижаларини иқтисодий - статистик баҳолаш.* Статистикада кўп ўлчамли гуруҳлаш: моҳияти, усуллари.

Статистика кўрсаткичлари

Абсолют (мутлақ) миқдорлар: асосий турлари, ҳисоблаш турлари.* Нисбий миқдорлар, уларнинг моҳияти, аҳамияти, ифодалаш шакллари, турлари.*

Ўртача миқдорлар

Аналитик ўртачалар: арифметик ўртача, гармоник ўртача ва бошқа турдаги аналитик ўртача миқдорларни ҳисоблаш.* Ўртача турини танлаш мезонлари. Ўртача миқдорларнинг математик хоссалари ва улардан фойдаланиш.

Вариация кўрсаткичлари

Вариациянинг абсолют ва нисбий кўрсаткичлари ва уларни ҳисоблаш.* Дисперсияларни кўшиш қоидаси.*

Статистикада танлама методи (кузатуви)

Танлама тўпلامни ташкил қилиш усуллари. Вакиллилик хатоси, унинг даражасига таъсир этувчи факторлар.* Турли усуллар ёрдамида танлама тўпلامни ташкил қилишдаги ўртача хато ва хатонинг юқори чегарасини

ҳисоблаш. Танлама кузатув натижаларини баҳолаш ва бош тўпламга тарқатиш усуллари. Танламанинг зарурий (оптимал) миқдорини аниқлаш.

Ўзаро боғланишларни статистикада ўрганиш

Ўзаро боғланишларни статистикада ўрганиш. Иқтисодий - статистик тадқиқотларда дисперсион таҳлилни қўлланилиши. Корреляцион - регрессион таҳлил.* Регрессия тенгламаси, унинг параметрларини ҳисоблаш усуллари.* Боғланиш (зичлик) кучи кўрсаткичлари, уларни ҳисоблаш ва баҳолаш.*

Ижтимоий - иқтисодий ҳодисалар динамикасини статистикада ўрганиш

Динамика қаторларининг турлари, уларни тузиш қоидалари.* Ижтимоий - иқтисодий ҳодисалар динамикасининг аналитик кўрсаткичлари.* Нисбий ва ўртача миқдорлардан тузилган динамика қаторларини ўрганиш хусусиятлари. Динамика қаторларида ўртачалар.* Динамика қаторларини қайта ишлаш усуллари.* Динамика қаторларида барқарорлик ва ўзгарувчанлик, мавсумийликни баҳолаш. Динамика қаторларида экстраполяция ва тахминлаш. Иқтисодий барометрлар. Конъюктура статистикаси.

Иқтисодий индекслар

Индивидуал индекслар.* Йиғма индекслар.* Йиғма индексларнинг шакллари: агрегат шакли ва ўртача индекслари.* Доимий ва ўзгарувчан асосли ва вазнли индекслар. Ўртача даражалар динамикасини индекслар ёрдамида таҳлили.* Ўзгарувчан ва ўзгармас таркибли йиғма индекслар, структура силжиши индекси.* Факторли индекс анализи. Макроиқтисодий тадқиқотларда индекслардан фойдаланиш.

Таркибий тузилишни статистикада ўрганиш

Таркибий тузилиш (структура) ва таркибий тузилишдаги ўзгаришларни статистикада баҳолаш.* Концентрация ва марказлашувнинг статистик кўрсаткичлари.* Лоренц эгри чизиғи. Джини коэффициенти ва бошқалар.*

4. ТАВСИЯ ЭТИЛАЁТГАН МАВЗУЛАР БЎЙИЧА КЎРГАЗМА - НАМОЙИШ МАТЕРИАЛЛАРИ, ЎҚУВ ФИЛЬМЛАРИ ВА БОШҚА ДИДАКТИК МАТЕРИАЛЛАР РЎЙХАТИ

- - Кўргазма - намойиш материаллари рўйхати

Барча мавзулар бўйича статистика жадваллари, чизмалар ва графиклардан фойдаланилади.

IMF, WBank, UNStat, Eurostat, МДХ статкомитети, Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитасининг статистикага оид материаллари (йилномалар, кўрсатмалар, йўриқномалар, статистика шакллари) ўқув машғулотларини ўтказиш жараёнида кўрсатилади ва фойдаланилади.

- - Амалиёт дарсларини ўтказишда статистикага оид стандарт дастурлардан фойдаланилади.
- - “Интернет” тизими материалларидан кенг фойдаланиш кўзда тутилади.

5. ЎЗЛАШТИРИШНИНГ НАЗОРАТИ

«Статистика» фанининг I - қисмини талабалар томонидан ўзлаштирилиши назоратнинг қуйидаги турлари ёрдамида баҳоланади: Жорий баҳолаш (12,6 баллгача), оралиқ баҳолаш (25,2 баллгача) ва якуний баҳолаш (16,2 баллгача); жами 54 балл. Бу фан учун белгиланган максимал баллдир.

Назорат ишларини ўтказишда талабаларнинг дарсларга катнашуви, фаоллиги, ўқув ва қўшимча ҳолда илмий - услубий адабиётлардан, «интернет» тизимидан ва реал ижтимоий - иқтисодий статистика маълумотларидан фойдаланиши ва бошқа фаоллиги эътиборга олинади.

6. АДАБИЁТЛАР

Асосий адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикасининг қонуни "Давлат статистикаси тўғрисида"(12.12.2002). //Халқ сўзи, 2002 йил 26 декабрь.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармони “Ўзбекистон Республикаси Макроиқтисодиёт ва статистика вазирлигини қайта ташкил этиш тўғрисида”//Халқ сўзи, 2002 йил 26 декабрь.
3. Абдуллаев Ғ.А. Статистика назарияси. Дарслик, - Т., 2002.
4. Елисеева З., Юзбашев М.М. Общая теория статистики. Учебник, 4 - издание, - М.: ФиС, 1999.
5. Сагатов Н.М. Статистика. Дарслик, - Т., 2003.
6. Теория статистики. Учеб./Под. ред. Р.А.Шмойловой. - М. ФиС, 2001.
7. Теория статистики с основами теории вероятностей. Под. ред. И.И.Елисеевой., - М.: Юнити - Дана, 2001.

Қўшимча адабиётлар

1. Адамов В.Е. Факторный индексный анализ. - М.: Статистика, 1977.
2. Аллен Р. Экономические индексы. - М.: Статистика, 1980.
3. Аксенова Т.В. Распространение информации из статистических баз данных.//Вопросы статистики, 5/2000.
4. Allen L.Webster “Applied Statistics for Business and Economics”. Second Edithion. IRWIN,1995.
5. Беляевский И.К. Статистика в теории и прикладных исследованиях.//Вопросы статистики, 6/1999.
6. Боровиков В.П. Русифицированная версия “Statistica” - системный подход к анализу экономических данных.//Вопросы статистики, 9/2000.
7. Бызов Л.А. Графические методы в статистике, учете и планирование. - М.: Госпланиздат, 1940.
8. Венецкий И.Г. Венецкая В.И. Основные математические понятия и формулы в экономическом анализе. - М.: Статистика, 1974.
9. Деев Г.И. Несплошное статистическое наблюдение (проблемы, методы, технология, организация). Монография. - М.: МИПК Госкомстата России, 2000.
10. Джессон. Методы статистических обследований. - М.: ФиС, 1985.
11. Джини К. Средние величины. - М.: Статистика, 1979.
12. Казинец Л.С. Теория индексов - М.: Госиздат, 1963.
13. Кевеш П. Теория индексов и практика экономического анализа. - М.: ФиС, 1990.
14. Кендель М., Временные ряды. - М.: Статистика, 1981.
15. Кокрен У. Методы выборочного исследования. - М.: Статистика, 1976.
16. Котляровская Т.И. и др. Современная концепция качества статистических данных и её использования в статистической практике. //Вопросы статистики, 5/2002.
17. Lind D.H., Mason R.D. “Basic statistics for Business and Economics” R.Irvin, inc, 1994.
18. Миллс Ф. Статистические методы. - М.: Госстатиздат, 1958.
19. Михайлова Т.М., Юзбашев М.М. О множественности показателей признака.//Вопросы статистики, 9/2001.
20. R.I. Levin, D.S. Rubin “Statistics for managements.” Prentice Hall, Englewood Cliffs, N.Jersey, 1994.
21. Статистический словарь. - М.: Финстатинформ. 1996.

22. Соколин В.Л. Система Государственной статистики: тактика и стратегия развития.//Вопросы статистики, 1/2001.
23. Симчера В.М. и др. Зарубежный опыт построения и публикации долговременных историко - статистических рядов.// Вопросы статистики, 10 - 11/2000.
24. Симчера В.М. и др. Энциклопедия статистических публикаций: X - XX вв. - М., 2001.
25. Ферстер, Ренц. Методы корреляционного и регрессионного анализа. - М.: ФиС, 1981.
26. Харченко Л.П. История статистики. Учеб. пос. - Новосибирск: 1997.
27. Hanke J.E., Reitsch A.G. "Understanding Business Statistics". Second edition, R.Irvin, inc, 1994.
28. Йейтс Ф. Выборочный метод в переписях и обследованиях. - М.: Статистика, 1965.
29. Швырков В. Критический анализ статистических школ запада.//Вопросы статистики, 4/1997.
30. Пряхина Е.В, Божко В.П. Перспективная технологическая схема электронной обработки статистических данных.//Вопросы статистики, 9/2000.
31. Шейнин О.Б. Теория статистики: исторический эскиз.// Вопросы статистики, 9/2002.

«СТАТИСТИКА» ФАНИНИНГ II - ҚИСМИ (МАКРОИҚТИСОДИЙ СТАТИСТИКА) ДАСТУРИ

Макроиқтисодий статистиканинг асосий масалалари

Макроиқтисодий барқарорлаштириш ва сеҳрли тўртбурчак вазифаларини бажаришда макроиқтисодий изланишларнинг зарурлиги ва аҳамияти. Макроиқтисодий статистиканинг предмети, курснинг структураси. Макроиқтисодий статистика муаммолари ҳақида илмий - амалий баҳслар. Макроиқтисодий статистикада қўлланиладиган умумилмий методлар, махсус ёндашувлар, иқтисодий - математик методлар.

Макроиқтисодий статистиканинг кўрсаткичлари тизими. Ўтиш иқтисодиёти даврида макроиқтисодий статистиканинг кўрсаткичларини миллий тизимини тузиш хусусиятлари. Мамлакатнинг иқтисодий ва ижтимоий - сиёсий ҳавфсизлиги кўрсаткичлари. Миллий рақобатбардошлик: моҳияти, омиллари, кўрсаткичлари.

Мухим умумиктисодий таснифлар, гуруҳлаштиришлар, номенклатуралар ва уларнинг макроиктисодий изланишлардаги аҳамияти. Миллий иқтисодиётнинг тармоқлари, секторлари, блоклари классификация (таснифи)си, иқтисодий фаолият, маҳсулот ва хизматларни классификатори.

Ўзбекистон Республикасида МҲТ (миллий ҳисоблар тизими)ни жорий этиш ва асосий статистикани жаҳон андоза (стандарт)лари асосида реформация қилиш борасидаги вазифалар, эришилган ютуқлар ва муаммолар. Бу борадаги Давлат дастури (ВМ нинг 24.08.94йилдаги № 433 қарори) ва унинг бажарилиши.

Аҳоли ва меҳнат ресурслари статистикаси

XXI асрда юз берадиган демографик ҳолат ва аҳоли статистикасининг вазифалари. Аҳолининг сони, таркиби, категориялари ва жойланиши кўрсаткичлари. Аҳолининг табиий ва механик ҳаракати статистикаси. Аҳолини кутиладиган ўртача умр кўриши кўрсаткичлари ва уларни ҳисоблаш. Аҳолининг келажакдаги сонини ҳисоблаш методлари. Аҳолини ижтимоий тавсифлаш кўрсаткичлари: билим кўрсаткичлари, аҳолини соғлиғи (ёки касалланиши) ва тиббий ёрдамга, тоза сувга ва санитарияга эга бўлиш имкониятлари.

Меҳнат ресурслари статистикаси: моҳияти таркиби, ҳаракати. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 31.01.2002 даги 42 - сонли “Аҳолини иш билан таъминланганлигини ҳисобга олиш тизимини такомиллаштириш тўғрисида” ги қарори ва статистиканинг вазифалари. Меҳнат ресурсларининг ҳисобот балансларини тузиш ва иқтисодий - статистик таҳлил қилиш. Меҳнатга яроқли аҳолининг демографик юклама кўрсаткичлари. Меҳнат ресурсларининг сифат кўрсаткичлари: билим потенциали, билим даражаси, иқтисодий баҳоси, ПРООН - UNDP нинг инсон таракқиёти дастуридаги бошқа кўрсаткичлар.

Иқтисодий фаол ва нофаол аҳоли. Ишчи кучи сони, таркиби, ҳаракати ва сифати кўрсаткичлари.

Бандлик статистикаси кўрсаткичлари. Бандликдаги статуси бўйича аҳоли классификацияси. Иш билан бандларнинг сони, таркиби ва ҳаракати статистикаси. Ишламаётганлар ва ишсизлар статистикаси. Ишсизликнинг шакллари, турлари ва даражалари. Ишсизлик даражасининг динамикаси ва ишсизликнинг иқтисодий ва ижтимоий оқибатларини статистикада баҳолаш.

Миллий бойлик статистикаси

Миллий бойлик - макроиктисодий таҳлилнинг таянч нуқтаси, мамлакатнинг иқтисодий кудратини ифодаловчи кўрсаткичдир. Миллий бойликнинг таркиби, ҳажми ва динамикасини баҳолаш борасидаги илмий - амалий қарашлар (Р.Голдсмит, Дж.Кендрик, А.Вайнштейн, Л.Нестеров, Е.Бухвальд, Н.Федоренко, В.Фальцман, бошқалар). МХТ доирасида миллий бойликнинг классификацияси ва Ўзбекистон Республикасидаги миллий амалиёт. БМТ ва Жаҳон Банкнинг Миллий бойликнинг таркиби, ҳажми, структураси ва динамикасини ҳисоблаш борасидаги янгича ёндашувлари (Ж.Диксон ва К.Хамилтон). *Активлар ва пассивлар баланси (БМТнинг 1993 йилдаги МХТи стандарти)*. Мамлакат миллий бойлиги. Ишлаб чиқарилган (физик) капитал: моҳияти, таркиби, баҳолаш ва динамикасини статистикада ўрганилиши.

Асосий фондларнинг макроиктисодий статистикаси. Асосий фондларнинг классификацияси, баҳолаш ва амортизация ажратмаларини ҳисоблаш усуллари. Асосий фондларнинг ҳолати, ҳаракати ва товар ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш соҳасида фойдаланиш кўрсаткичлари. Меҳнатни асосий фондлар билан қуролланиши, меҳнат унумдорлиги, маҳсулот ва хизматларни асосий фондларга талабчанлиги кўрсаткичларини биргаликда ўрганиш. *Ишлаб чиқариш қувватларидан фойдаланишнинг (тармоқ, йиғма) кўрсаткичлари. Айланма капитал статистикаси.*

Табиий капитал: моҳияти, таркиби, миллий бойлик ҳажмини ҳисоблашда уни баҳолаш методлари.

Инсон капитали. ХХІ асрда инсон капиталининг иқтисодий ўсиш ва ривожланишдаги аҳамиятини ўзгариши. Инсон капитали статистикасининг услубият ва ташкилий жиҳатлари. Ўзбекистон республикасида миллий бойлик статистикасини аҳволи, жонлантириш ва ривожлантириш муаммолари.

Ялпи ички маҳсулот ва ялпи миллий даромад статистикаси

Халқ хўжалиги баланси ва Миллий ҳисоблар тизимининг асосий макроиктисодий кўрсаткичлари. Ялпи ишлаб чиқариш, оралик истеъмол, қўшилган қиймат, ялпи ички маҳсулот, ялпи миллий даромад ва бошқа кўрсаткичлар. Бу кўрсаткичлар ўртасидаги ўзаро боғлиқлик, уларнинг мазмуни ва аҳамияти. Мамлакатнинг иқтисодий потенциали, ривожланиши даражасини баҳолашда ва ҳамда халқаро таққослашларда қўлланиладиган марказий кўрсаткич - ЯИМдир.

ЯИМ ҳажмини ҳисоблаш методлари: ишлаб чиқариш (ялпи қўшилган қийматлар йиғиндиси), пировардида фойдаланиш ($GDP_{C+I+G+Xp}$) ва тақсимот (бирламчи даромадларни йиғиндиси) методлари. *Экологик ЯИМни*

ҳисоблаш муаммолари. Пинхона иқтисодиёт: фаолият турлари ва кўлами. Пинхона иқтисодиёт ҳажмини статистикада ҳисоблаш методлари. ЯИМ ҳажмини ҳудудлар (регионлар) бўйича ҳисоблаш муаммолари ва уларнинг ечимлари.

ЯИМ ҳажмини ишлаб чиқариш методида ҳисоблаш. Халқ хўжалиги тармоқлари, секторлари, блокларида ва ҳудудларида ялпи ишлаб чиқариш, ялпи ва соф қўшилган қиймат кўрсаткичларини ҳисоблаш хусусиятлари.

ЯИМ ҳажмини ўзгармас (солиштирма) баҳоларда баҳолаш методлари (баҳо индекси орқали дефляторлаштириш, иккиёклама дефляторлаштириш, базис (таянч) даври кўрсаткичини физик ҳажм индекси ёрдамида экстраполяция қилиш ва бошқа методлар). ЯИМ ҳажмини АҚШ долларларида (расмий алмашув курси ва PPP\$ - валютани харид қобилияти паритети асосида) қайта баҳолаш. ЯИМнинг ҳажмини ва унинг қисмларининг халқаро таққослаш методикаси.

ЯИМ ҳажми ва динамикасини фактор анализи. Бўлинмаган қолдиқ, уни факторлар ҳиссасига бўлиш (тақсимлаш) муаммолари.

Миллий даромад статистикаси. Ялпи ва соф миллий даромад. Миллий иштиёрдаги даромад ва бошқалар.

Молия ва баҳонинг макроиқтисодий статистикаси

Баҳо статистикаси. Баҳо статистикасининг вазифалари ва кўрсаткичлари. *МХТда қўлланиладиган баҳо турлари ва уларни статистикада ўрганиш методлари.* Инфляция, унинг сабаблари ва оқибатларини статистикада ўрганиш. ЯИМ дефлятори ва истеъмол баҳолари индекси. Истеъмол савати. Истеъмол баҳолари индексини ҳисоблаш услубияти. Статистикада ҳисобланадиган бошқа индекс - дефляторлар. Пулнинг қадрсизланиши, миллий валютани харид қувватининг ўзгариши, даромадлар ва омонатларнинг индексация қилиниши. *Валюталар харид қувватини мамлакатларо солиштириш: аксиомалари ва методлари (ЭКШ, Гри - Камис, Жерарди, ВАН Эйзерен ва бошқалар).*

Макроиқтисодий молия статистикаси. Молия тизими ва молиянинг макроиқтисодий кўрсаткичлари. Давлат молияси статистикаси (GFS). Бюджет классификациялари ва давлат бюджетининг структураси. Кенгайтирилган ҳукумат бюджети. Бюджетдан ташқари мақсадли махсус фондлар. Давлат кредити. Бюджет дефицити ва унинг дефицитлиги кўрсаткичлари. Инфляция шароитида давлат молиясини статистикада ўрганиш муаммолари.

Бюджет - солиқ сиёсатини барқарорлигини статистикада ўрганиш. Солиқларни эластиклиги ва ўзгарувчанлиги. Солиқ тизимини ва солиқ фаолиятини баҳолаш. Солиқ потенциали (имконияти) ва ҳақиқий солиқ коэффициенти.

Халқаро ташилотлар ва хориж мамлакатлари статистикасида молия, солиқлар ва солиққа тортиш масалаларининг ўрганилиши.

Пул муомаласи ва кредит статистикаси. Пул муомаласи ва кредитнинг макроиктисодий кўрсаткичлари. Пул агрегатлари ва иқтисодиётни монетизациялаштириш кўрсаткичлари. Пулнинг айланиш тезлиги. И.Фишернинг айирбошлаш тенграмаси ва инфляция факторларини статистикада баҳолаш. Иқтисодиётни пулга бўлган эҳтиёжи ва унинг кондирилиши. Кредит қўйилмалари ва фоиз ставкаларини статистикада ўрганиш. Фонд бозорининг статистикаси. Фонд индекслари (ДОУ - Джонс, Футси, Дах, Никкей, РТС ва бошқалар).

Тўлов баланси - макроиктисодий молия статистикасининг муҳим таркибий қисмидир. Тўлов баланси - иқтисодиётни макроиктисодий анализ қилиш ва тахминлаштиришнинг муҳим элементи. Тўлов балансининг асосий тушунчалари, классификациялари, кўрсаткичлари. Тўлов балансининг турли қисмлари ва кўрсаткичлари ўртасидаги ўзаро боғлиқликлар. Тўлов балансининг сальдоси ҳақида тушунча, унинг турлари. Жорий ҳаракатлар сальдоси, капитал ва молия ресурсларининг ҳаракати сальдоси, тўлов балансининг умумий сальдоси. *Тўлов баланси, халқаро инвестиция билан боғлиқ бўлган фикр (қарашлар) ва МҲТ ўртасидаги алоқалар.*

Аҳолининг турмуш даражаси статистикаси

Аҳоли турмуш даражаси кўрсаткичлари тизими. Уй хўжалигининг даромадлари кўрсаткичлари (БМТнинг МҲТи ва Ўзбекистон Республикаси статистикаси амалиётида).

Аҳолининг сарфлари, моддий буюмлар ва хизматлар истеъмолини статистикада ўрганишнинг асосий йўналишлари. Аҳолининг истеъмол бойлиги ва аҳолини уй - жой билан таъминланиши кўрсаткичлари. Аҳоли турмушининг сифат кўрсаткичлари, уларни ҳисоблаш ва таҳлил қилиш методлари.

Аҳолини даромадлар, истеъмол ва истеъмол бойлиги даражалари бўйича табақаланишини статистикада ўрганиш методлари (К.Джини индекси, Лоренц эгри чизиғи, децили коэффициенти ва бошқалар). *Қаишлоқлик статистикаси. Аҳоли турмуш даражасини умумлаштирувчи кўрсаткичлари ПРООН (UNDP)нинг инсон тараққиёти тўғрисидаги йиллик маърузалари. Инсон*

тараққиёти индекси (HDI): зарурий маълумотлар, ҳисобланадиган даражалар ва йиғма кўрсаткични моделлаштириш.

Иқтисодиётнинг самарадорлиги статистикаси

Иқтисодиётнинг самарадорлик кўрсаткичлари тизими. Товар ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш соҳасида жалб қилинган ва истеъмол қилинган ресурслардан фойдаланиш самарадорлиги кўрсаткичлари.

Меҳнат унумдорлиги, капитал қайтими ва бошқа кўрсаткичларнинг даражаси ва динамикасини статистикада ўрганиш. Ялпи ички маҳсулотнинг меҳнатга, меҳнат ҳақига, материал сарфига, амортизацияга ва энергия сарфига талабчанлик даражаларини ҳисоблаш ва халқаро солиштириш. Ташқи иқтисодий алоқалар самарадорлигини статистикада баҳолаш. Миллий иқтисодиётни самарадорлиги даражаси ва динамикасини йиғма (умумлаштирилган) ҳолда баҳолаш.

3. АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАВЗУСИНИНГ МАЗМУНИ

Аҳоли ва меҳнат ресурслари статистикаси

Аҳолининг сони, таркиби, ва жойланиши кўрсаткичлари. Аҳолининг табиий ва механик ҳаракати статистикаси.* Аҳолининг келажақдаги сони ва структурасини тахминлаш методлари.* ПРООНда инсон тараққиёти индексини ҳисобланиши ва таҳлил қилиниши.

Меҳнат бозори статистикаси.* Ишчи кучининг сони, сифати ва ҳаракати меҳнат ресурслари баланси статистикаси.* Бандлик ва ишсизлик статистикаси.*

Миллий бойлик статистикаси

Ишлаб чиқарилган ва ишлаб чиқарилмаган активларнинг ҳажми, структураси ва динамикаси статистикаси. Активлар ва пасивлар баланси: тузиш ва таҳлил қилиниши. Асосий фондларнинг макроиқтисодий статистикаси.* Классификацияси, баҳолаш ва амортизация ажратмаларини ҳисоблаш методлари.* Асосий фондлар баланслари.* Асосий фондларнинг ҳолати, ҳаракати ва товар ишлаб чиқариш соҳаси ва хизмат кўрсатиш соҳасида фойдаланиш кўрсаткичлари.* Ишлаб чиқариш қувватларидан фойдаланишнинг тармоқ ва йиғма кўрсаткичларини ҳисоблаш.*

Моддий айланма капитал статистикаси. Табиий капитал статистикаси. Миллий бойликнинг бошқа муҳим элементи – инсон капитали статистикаси, уни Ўзбекистон Республикасида вужудга келтириш

ЯИМ ва ялпи миллий даромад статистикаси

Ялпи ишлаб чиқариш, оралиқ истеъмол ва қўшилган қиймат ҳажмини ҳисоблаш методикаси.* ЯИМ ҳажмини ҳисоблаш методлари.* Регионал ЯИМ, экологик ЯИМни ҳисоблаш муаммолари, уларнинг ечимлари. Пинхона иқтисодиётнинг кўламини статистика методларида баҳолаш. ЯИМ кўрсаткичларини ўзгармас (солиштирма) баҳоларда ва АҚШ долларарида баҳолаш методлари.* ЯИМнинг ҳажми ва динамикасини фактор (омили) таҳлили.* Ялпи ва соф миллий даромад.* Миллий ихтиёрдаги даромад.

Молия ва баҳонинг макроиқтисодий статистикаси

Баҳо ва тарифлар турлари ва уларни ўрганишнинг статистикадаги методлари. ЯИМ дефлятори ва истеъмол баҳолари индекси ва уларни ҳисоблаш методлари.* Миллий валютанинг сотиб олиш қувватини халқаро солиштириш. Бюджет классификацияси ва давлат бюджети тузилмаси, кенгайтирилган ҳукумат бюджети.* Пул агрегатлари, иқтисодиётни монетациялаштириш кўрсаткичлари.* Пул массасининг айланиш тезлиги. И. Фишернинг айрибошлаш тенгламаси ва инфляция факторларини (омилларини) статистикада баҳолаш.* Кредит қўйилмалари, фоиз ставкаларини статистикада ўрганиш.* Қимматли қоғозлар бозори ҳолатининг индекслари.* Тўлов баланси: тузиш ва таҳлил қилиш услуги.*

Аҳоли турмуш даражаси статистикаси

Уй хўжалиги даромадлари кўрсаткичлари. Моддий буюмлар ва хизматлар истеъмолини таҳлили.* Ҳаётнинг сифат кўрсаткичлари, уларни ҳисоблаш усули ва таҳлили.* Аҳоли даромади, истеъмоли ва истеъмол бойлиги бўйича табақаланишини статистикада ўрганиш.* Инсон тараққиёти индексини моделлаштириш.

Иқтисодий самарадорлик статистикаси

Меҳнат унумдорлиги, фонд (капитал) қайтими даражалари ва динамикасини статистикада ўрганиш.* ЯИМ ни меҳнат, меҳнат ҳақи, амортизация, моддий сарфлар ва энергияга талабчанлиги кўрсаткичларини ҳисоблаш ва анализи методлари.* Миллий иқтисодиёт самарадорлиги даражаси ва динамикасини йиғма баҳолаш методи.*

4. ТАВСИЯ ЭТИЛАЁТГАН МАВЗУЛАР БЎЙИЧА КЎРГАЗМА - НАМОЙИШ МАТЕРИАЛЛАРИ, ЎҚУВ ФИЛЬМЛАРИ ВА БОШҚА ДИДАКТИК МАТЕРИАЛЛАР РЎЙХАТИ

- - Кўргазма - намойиш материаллари рўйхати

Барча мавзулар бўйича статистика жадваллари, чизмалар ва графиклардан фойдаланилади.

IMF, WBank, UNStat, Eurostat, МДХ статкомитети, Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитасининг статистикага оид материаллари (йилномалар, кўрсатмалар, йўриқномалар, статистика шакллари) ўқув машғулотларини ўтказиш жараёнида кўрсатилади ва фойдаланилади.

- - Амалиёт дарсларини ўтказишда статистикага оид стандарт дастурлардан фойдаланилади.
- - “Интернет” тизими материалларидан кенг фойдаланиш кўзда тутилади.

5. ЎЗЛАШТИРИШНИНГ НАЗОРАТИ

Яхлит «Статистика» фанининг II - қисмини талабалар томонидан ўзлаштирилиши назоратнинг куйидаги турлари ёрдамида баҳоланади: Жорий назорат (12,6 баллгача), оралик назорат (25,2 баллгача) ва якуний назорат (16,2 баллгача); жами 54 балл. Бу фан учун белгиланган максимал баллдир.

Назорат ишларини ўтказишда талабаларнинг дарсларга катнашуви, фаоллиги, ўқув ва қўшимча ҳолда илмий - услубий адабиётлардан, «интернет» тизимидан ва реал ижтимоий - иқтисодий статистика маълумотларидан фойдаланилиши ва бошқа фаоллиги эътиборга олинади.

6. АДАБИЁТЛАР

Асосий адабиётлар

1. Государственная Программа перехода Республики Узбекистан на принятую в международной практике систему учета и статистики. //Экономика и статистика», 1995 г., №1 - 2.
2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 31.01.2001 даги 42 - сонли қарори “Аҳолининг иш билан таъминланганини ҳисобга олиш тизимини такомиллаштириш тўғрисида”.
3. Минмакроэкономстат Республики Узбекистан. Государствен - ный Департамент статистики “Инструкция по составлению балансов трудовых ресурсов” (отчетных). - Т., 2002.

4. Курс социально - экономической статистики. Учеб. Под ред. М.Г.Назарова. - М: Финансы и статистика, 2002.
5. Экономическая статистика. Учеб./Под ред. Ю.Иванова – М.: Инфра - М, 1999.
6. Макроэкономическая статистика. Под. ред. Салина В.Н., Учеб. пос. - М.: Дело, 2001.
7. The World Bank “World Development Indicators. 2002”, 2003.
8. Сиденко А.В. и др. Международная статистика. Учеб. - М.: Дело и Сервис, 1999.
9. The World Bank “World Development Report, 2002.

Қўшимча адабиётлар

1. Абдуллаев Ғ.А. Макроиктисодий статистика. Ўқув кўлланма. - Т.: Меҳнат, 1998.
2. Джилберт М., Кревис И. Международные сравнения национального продукта и уровня цен/ Пер. с англ. - М.: Статистика, 1962.
3. Гельвановский М.И., Жуковская В.М, О методах межстранового сопоставления показателей конкурентоспособности. // Вопросы статистики, 3/2000.
4. Шодиев Х.А., Ҳамраев М. Молия статистикаси. - Т.: Ибн - Сино, 2002.
5. UNDP, 2002. Human Development Report. N.Y. Oxford University Press.
6. Ерошкина С.Б. Платежный баланс в системе макроэкономических показателей.//Вопросы статистики, 4/2002.
7. Иванов Ю. Применение международных стандартов а российской статистики.//Вопросы экономики, 3/2001.
8. Гельвановский М.И. и др. Национальная конкурентоспособность: понятие, факторы, показатели.//Вопросы статистики, 12/1999.
9. Горбачева Т.Л., Рыжикова З.А. Методологические подходы измерения занятости в неформальном секторе экономики// Вопросы экономики, 4/2002.
10. Волконский В.А., Корягина Т.И. Официальная и теневая экономика в реальности и статистике//Экономика и математические методы, 4/2000.
11. Воробьева И.В., Зайцева Н.В. Современные проблемы преподавания социально - экономической статистики//Вопросы статистики, 6/2000.
12. Кевеш А.Л. и др. О комплексной программе развития системы стандартных экономико - статистических классификаций и регистров и их внедрения в

- статистическую информационную систему в 2001 - 2005 годах.//Вестник статистики, 8/2001.
13. Кондратьева И.И. и др. Проблемы совершенствования каталога статистических показателей//Вопросы статистики, 2/2001.
  14. Кремлев Н.Д. Проблемы оценки уровня жизни населения.// Вопросы статистики, 8/2001.
  15. Макроэкономическая статистика. – Т.: ТДИУ, 2000.
  16. Международная стандартная отраслевая классификация всех видов экономической деятельности. – ООН, 1990.
  17. Михайлова Т.М. О единицах времени в статистических показателях//Вопросы статистики, 9/2001.
  18. Моторин Р.Н. Проблемы моделирования макроэкономических показателей //Вопросы статистике, 2/2001.
  19. Нестеров Л.И., Аширова Г.Т. Методы оценки природных ресурсов стран в международной статистике//Вопросы статистики, 8/2001.
  20. Остапович Г.В. О системе индикаторов цикличности экономики //Вопросы статистики, 12/2000.
  21. Пономоренко А.Н. Исторические национальные счета России 1961 - 1990//Экономический журнал ВШЭ. № 1,2,3/2001.
  22. Проблемы экономической оценки и использования национального богатства страны //Экономист, 12/2001.
  23. Предложения по расчету национального богатства применительно к СНГ. - Статкомитет СНГ: 1994.
  24. Рафикова Н.Т. О расчете сопоставимых стоимостных показателей//Вопросы статистики, 9/2001.
  25. Райская Н.Н., Сергиенко Я.В., Френкль А.А. Альтернативный подход в оценке инфляции//Вопросы статистики, 9/1999.
  26. Рекомендации по оценке основных фондов (включая пассивов в СНГ). Статкомитет СНГ. - М.: 1996.
  27. Рекомендации по расчету выпуска, промежуточного потребления и добавленной стоимости по отраслям и секторам экономики”. - М.: Статкомитет СНГ, 1999.
  28. Руководство по платежному балансу: 5 - е изд./ МВФ, 1993.
  29. Сиденко А.В., Башкатов Б.О., Матвеева В.М. Международная статистика./Учеб. –М.: Дело и Сервис, 1999.
  30. Система национальных счетов. Издания секретариата ООН, 1993.

31. Система национальных счетов - инструмент макроэкономического анализа. Учеб. пос./Под ред. Ю.Н.Иванова. - М.: Финстатинформ, 1996.
32. Симчера В.М. и др. Энциклопедия статистических публикаций: X - XX вв. - М.: ФиС, 2001.
33. Современные международные рекомендации по статистике труда. -М.: Финстатинформ, 1994.
34. Торвей Р. Индекс потребительских цен: Методическое руководство/Пер. с англ. - М.: ФиС, 1993.
35. Тябин В.Н. Комплекс макроэкономических моделей инфляции // Экономика и математические методы. 2001, том 37, №3.
36. Ҳамраев М.Я., Ҳамраев С.С. Миллий бойлик статистикаси. Ўқув қўлланма. - Т.: ТМИ, 2002.
37. Чобану К. Проблемы методологии макроэкономического анализа на основе информации СНС//Вопросы статистики, 10/1996.
38. Шмелев Н., Кудров В. Размышления о российской экономической статистике// Вопросы статистики, 6/1996.
39. Экономико - статистический анализ. Учеб. пос. для вузов. Под ред. проф. С.Д.Ильенковой. - М: Юнити - Дана, 2002.

«СТАТИСТИКА» ФАНИНИНГ III - ҚИСМИ, МИКРОИҚТИСОДИЙ (МОЛИЯ) СТАТИСТИКА ДАСТУРИ

Микроиқтисодий (молия) статистиканинг асосий масалалари

Микроиқтисодий (молия) статистиканинг предмети, методлари ва бозор иқтисодиёти шароитидаги вазифалари.

Бозор ислохотларини чуқурлаштириш шароитда молиявий барқарорлаштиришнинг ўрни ва аҳамияти. Макроиқтисодий статистика, миллий ҳисобчилик ва микроиқтисодий (молия) статистика фанларини ўзаро алоқалари ва келгусида уларнинг интеграциялашуви масалалари. Молия счёти ва молия ресурсларли баланси.

Мамлакатда молия тизими ва молия статистикаси. Молия статистика кўрсаткичлари тизими. Ички иқтисодиёт секторлари молияси статистикаси: Номолиявий ташкилотлар, молиявий ташкилотлар, давлат муассасалари, уй хўжалигига хизмат қилувчи ноижорий ташкилотлар, уй хўжалиги секторларининг молияси статистикаси. Қолган дунё молияси статистикаси.

Молия статистикасининг информация ресурсларини такомиллаштириш муаммолари.

ЕГРПО. Статистика кузатувчи объектларининг Бош тўплами. Молиявий информацияни тўплаш, ишлов бериш ва таҳлил қилишда банк технологиясини жорий этиш. Ўзбекистон Республикасида молия, пул муомаласи ва кредит статистикаси бўйича халқоро стандартларга ўтиш Давлат дастурининг бажарилиши. Ўзбекистон Республикасини ХВФ(ИМФ)нинг маълумотларини тарқатишнинг махсус стандартига кўшилиши.

Давлат муассасалари сектори молияси статистикаси

Давлат бошқарув идоралари молияси статистикаси (ДМС) БМТнинг 1993 йилдаги МХТда давлат секторини белгиланиши. Давлат молия ҳаракатлари (операциялари) тушунчаси ва уларни ўлчаш. Давлат молияси статистикаси кўрсаткичлари тизими. Даромадлар, тушумлар, тўловлар ва сарфлар. Халқоро бюджет классификацияси. Даромадлар ва олинган расмий трансфертлар классификацияси. Кенгайтирилган ҳукумат бюджети.

Бюджет таҳлили. Давлат бюджети даромадлари структураси (таркибий тузилиши) ва структурасидаги силжишларни статистикада баҳолаш. Бюджет дисбалансини баҳолаш. Бюджет тақчиллиги (дефицити)ни молиялаштириш ва уни классификацияси. Давлат қарзи (кредити)ни классификацияси. Инфляция солиғи ва эмиссия даромади ҳамда давлат кредитининг молиявий барқарорликка таъсирини статистикада баҳолашни.

Солиқ - бюджет сиёсатини барқарорлигини баҳолаш. Даромадларни таҳлили. Солиқларни эластиклиги ва эгилувчанлиги ва динамикаси. Солиқ тизимини баҳолаш (ТАНЗИнинг диагностик тести). Солиқ фаолиятининг таҳлили. Солиқ потенциали ва ҳақиқий солиқ коэффиценти.

Давлат бюджети сарфларининг таҳлили.

Сарфлар ва соф кредитлашнинг классификацияси. Сарфлар ва соф кредитлашнинг функционал, иқтисодий ва бошқа классификацияси. Давлат сарфлари типлари (иш ҳақи, товарлар ва хизматлар, субсидиялар, трансфертлар, процент тўловлари ва капитал кўйилмалар) ва категориялари (жорий сарфлар, капитал сарфлар, асосий капитал истеомоли). Давлат сарфларининг макро ва микроиқтисодий оқибатларини баҳолаш.

Ўзбекистон Республикаси бюджети таснифлари ва давлат бюджети статистикасининг хусусиятлари. Ўзбекистон Республикаси кенгайтирилган ҳукумат бюджети статистикаси. Давлат бюджети даромадлари моддалари классификацияси. Давлат бюджети сарфларини функционал, иқтисодий ва маҳкамавий классификацияси. Кенгайтирилган ҳукумат бюджети даромадлари ва сарфларининг динамикаси ва структурасини инфляция шароитида статистикада ўрганиш.

Давлат бошқариш идоралари секторининг молиявий ҳаракатларини тахминлаш (прогнозлаштириш). Даромадлар ва трансфертлар (солиқ ва солиқ тушумлари, трансфертлар)ни тахминлаш. Давлат сарфлари ва соф кредитлашни тахминлаш. Давлат бюджети дефицити ва давлат кредитини тахминлаш. Ўзбекистон Республикаси давлат бюджетининг даромадлари ва сарфларини тахминлашнинг хусусиятлари.

Бюджетдан ташқари мақсадли махсус фондлар статистикаси. Молия тизимида бу фондларнинг моҳияти ва аҳамияти. Ўзбекистон Республикасида ижтимоий (социал) ва иқтисодий мақсадли махсус фондлар.

Ҳудудлар (маҳаллий) молияси статистикаси. Ҳудудлар молиясининг Давлат молия тизимидаги ўрни ва аҳамияти, уларни ҳудудларни ижтимоий - иқтисодий ривожлантиришдаги ўрни. Ҳудудлар молиясининг таркиби. Ҳудудларнинг молия ресурслари баланси. Маҳаллий бюджетларнинг даромадлари ва сарфлари. Ҳудудларнинг бюджетдан ташқари махсус фондлари статистикаси. Ўзбекистон Республикасида ҳудудлар молияси статистикаси

Давлат муассасалари сектори фаолиятининг асосий кўрсаткичлари

Давлат муассасаларининг сони, таркиби ва ҳаракати. Ходимлар статистикаси: сони, таркиби ва ҳаракати. Меҳнат ҳақи статистикаси.

Давлат муассасалари фаолиятида фойдаланадиган асосий ва оборот капитали, сарфлар статистикаси.

Давлат муассасалари статистикасида ялпи ишлаб чиқариш, оралик истеъмол, ялпи ва соф қўшилган қиймат кўрсаткичлари. Меҳнат унумдорлиги статистикаси. Давлат муассасалари секторида ресурслардан фойдаланиш самарадорлигининг даражаси ва динамикасини баҳолаш.

Суғурта иши статистикаси

Суғурта муассасалари - БМТнинг 1993 йилдаги МХТдаги молия муассасалари секторининг кичик сектори сифатида. Суғуртанинг ижтимоий - иқтисодий аҳамияти ва уни статистикада ўрганиш вазифалари. Суғурта ишидаги асосий категориялар, классификациялар ва кўрсаткичлар тизими. Суғурта ишидаги абсолют (миқдор), ўртача ва нисбий кўрсаткичлар, уларни ҳисоблаш ва анализ қилиш методикаси. Суғурта ишини демонополизация қилиниши кўрсаткичлари.

Суғурта бозорнинг статистикадаги таснифи ва унинг структураси. Қайта суғурталаш статистикаси. Суғурта ишида статистика - математика методларини қўллаш (актуал ҳисоблашлари).

Суғурта ташкилотлари статистикаси. Суғурта ташкилотлари фаолиятининг асосий кўрсаткичлари. Даромадлар ва сарфлар. Ходимлар сони, таркиби ва меҳнат ҳақи статистикаси. Капитал статистикаси. Ялпи ишлаб чиқариш, оралиқ истеъмол ва ялпи қўшилган қиймат кўрсаткичларини ҳисоблаш хусусиятлари. Суғурта ташкилотларида ресурслар ва сарфлардан фойдаланиш самарадорлигини ўрганиши.

Молия ташкилотлари молияси статистикаси

БМТнинг 1993 йилдаги МХТда молия муассасалари секторининг таркиби. Банк статистикаси. Кредит ташкилотларнинг сони, таркиби ва структураси. Кредит ташкилотлари фаолиятининг асосий (абсолют ва нисбий) кўрсаткичлари. *Кредит ташкилотлари ходимлари, асосий ва оборот капитали ва сарфлари статистикаси.*

Банк соҳасида маҳсулот (ялпи ишлаб чиқариш), оралиқ истеъмол, қўшилган қиймат кўрсаткичларини ҳисоблаш хусусиятлари. Банк соҳасида меҳнатдан, капитал ва жорий сарфлардан самарали фойдаланиш кўрсаткичлари. Банкларнинг молиявий ҳолатини статистикада ўрганиш ва рейтинг асосида баҳолаш.

Пул муомаласи статистикаси. Предмети ва статистикасининг вазифалари. Пул муомаласи статистикасидаги асосий категориялар, классификациялар, кўрсаткичлар тизими. Пул массаси ва унинг структураси. Пул агрегатлари ва уларнинг инструментлари (хужжатлари), ХВФ(IMF)нинг стандартлари ва

миллий хусусиятлар. Иқтисодиётни монетизацияси ва пул муомаласи тезлиги кўрсаткичлари. Пул массаси, пул мультипликатори. И.Фишернинг айрибошлаш тенгламаси. Инфляцияни статистикада ўрганиш: кўрсаткичлари, даражалари ва динамикасини ўлчаш методлари, сабаблари ва оқибатларини баҳолаш. Миллий валютанинг харид қуввати ўзгаришини баҳолаш. Чет эл валютасидаги маблағлар ва чет эл инвестицияларининг ҳаракати статистикаси. Пул муомаласи ва миллий иқтисодиётни долларлаштирилиши статистикаси. Пул миграцияси статистикаси.

Кредит статистикаси. Кредит статистикасининг категориялари, классификациялари ва кўрсаткичлари тизими. Иқтисодиётга, банкларга, аҳолига банклар томонидан миллий ва чет эл валютасида берилган кредитлар. Банк тизимида тўлов муддати ўтказиб юборилган қарзлар. Инфляция шароитида кредитлар ва тўлов муддати ўтказиб юборилган қарзларни статистикада ўрганиш.

Корхоналар, ташкилотлар ва муассасаларнинг ҳисоб ва жорий ҳисобларидаги маблағларни статистикада ўрганиш. Омонотлар ва депозитлар, уларни инфляция шароитида ўрганиш. Аҳоли омонотлари статистикаси.

Халқаро кредит статистикаси: шакли, самарадорлиги кўрсаткичлари ва унга хизмат кўрсатиш коэффицентлари .

Номинал ва реал процент ставкалари ва Марказий банк кредитларининг ставкалари (банклараро ставкалар, давлат хазинаси мажбуриятларнинг даромадлилиги, депозитлар ставкаси ва кредитлар бўйича ставкалар) статистикада ўрганиш. Процент ставкаларини ўрганишда индекс методидан фойдаланиш.

Банк статистикаси ва пул муомаласи ва кредит статистикасининг маълумотлари манбалари.

Фонд бозори статистикаси

Фонд бозори ҳақида тушунча, уни статистикада ўрганиш вазифалари. Ички фонд бозорининг модели ва сегментлари. Қимматбаҳо қоғозларнинг индивидуал таснифи. Қимматбаҳо қоғозларнинг номинал ва реал баҳоси. Қимматбаҳо қоғозлар олди - соттисининг ўртача баҳосини ўрганишда ўртачалар, вариация кўрсаткичлари ва индекслар методидан фойдаланиш. Акцияларнинг бозор коэффицентлари. Бозор имконияти (сиғими)нинг статистикадаги таснифи.

Давлат облигациялари бозорининг статистикадаги кўрсаткичлари. Давлат хазина мажбуриятларининг даромад, даромадлилиги ва ўртача даромадлилиги кўрсаткичлари.

Ўртача даромадлилик индекслари (ўзгарувчан ва ўзгармас таркибли ва структура силжиши индекслари).

Давлат облигацияларининг бошқа турлари даромадлилигини динамикасини ўрганиш хусусиятлари.

Фонд индекслари. Иқтисодиёт ва молия соҳасида тебранишларни ўрганишда конъюктура статистикасининг аҳамияти. Иқтисодий цикл индикаторлари. Илгарилайдиган, мос тушадиган ва кечикадиган индикаторлар. Қимматбаҳо қоғозлар бозори индекслари. Фонд индексларини ҳисоблаш учун компанияларни танлашнинг асосий мезонлари. Асосий массив методини қўллаш. Муҳим фонд индекслари (қимматли қоғозлар индекслари): Доу - Джонс, Standard and Poogs, Нью - Йорк фонд биржаси, Футси, Дах, Никкей, РТС ва бошқалар. Уларни ҳисоблаш усуллари ва натижаларини талқин қилиш (интерпретацияси). Акциялар баҳолари динамикаси, нисбатларини баҳолашда альфа ва бетта коэффицентларидан фойдаланиш.

Ўзбекистон Республикасида фонд бозори статистикасини ташкил этилиши ва унинг услубиятини хусусиятлари

Нолиявий корхоналар молияси статистикаси

Нолиявий корхоналар (корпорациялар) секторининг БМТнинг 1993 йилдаги МХТдаги таркиби ва структураси. Фойда олиш мақсадида товар ишлаб чиқарувчи ва хизмат кўрсатувчи корхоналар ҳамда ноҳарид ишлаб чиқариш билан шуғулланувчи уй хўжалигига хизмат кўрсатувчи ташкилотлар.

Корхоналар молияси статистикаси. Корхоналар молияси статистикасининг предмети ва вазифалари. Молиявий ҳисобот (шакллар; №1, 1 - ф, 2 - ф, 6 - ф, 5 - с, 1 - зап ва бошқалар) ва уни корхоналарнинг савдо - ишлаб чиқариш ва молиявий ҳаракатларининг молиявий натижаларини ва корхоналарнинг молиявий ҳолатини ўрганишдаги аҳамияти.

Корхоналарнинг молиявий ресурсларини ҳосил қилиш ва фойдаланишни статистикада ўрганиш. Корхоналарнинг савдо - ишлаб чиқариш, инвестиция ва молиявий фаолиятларининг молиявий натижалари кўрсаткичлари. Реализациядан тушумлар, фойда, пул оқими (Кеш - Флоу) ва бошқа кўрсаткичлар. Рентабеллик кўрсаткичлари: умумий рентабеллик, реализация қилинган маҳсулот рентабеллиги, капитал рентабеллиги ва бошқалар. Фойда ва рентабелликни таҳлил қилишда индекслар ва бошқа статистика методларидан фойдаланиш.

Корхоналарнинг молиявий ҳолати ва молиявий барқарорлигини статистикада баҳолаш. Баланс активи ва пассивининг структураси. Корхоналарнинг молиявий ҳолати ва молиявий барқарорлиги кўрсаткичлари.

Бозор иқтисодиёти ривожланган мамлакатларда қўлланиладиган молиявий коэффициентлар.

Жалб қилинган ва истеъмол қилинган капиталнинг самарадорлигини статистикада ўрганиш. Бир сўмлик товар ва хизматга қилинган харажатлар. Маҳсулот ва хизматларни меҳнат ҳақи, амортизация, материаллар ва хизматларга талабчанлиги кўрсаткичлари. Корхоналар фаолиятининг самарадорлигини йиғма (умумлаштирувчи) кўрсаткичини моделлаштириш. Йиғма молиявий ҳисоботлар асосида молиявий натижалар, молиявий ҳолат, молиявий барқарорлик ва самарадорликни таҳлил қилишнинг хусусиятлари.

Уй - хўжалигининг молияси статистикаси

Молия тизимида уй хўжалиги молиясининг ўрни ва аҳамияти. Уй хўжалигининг даромадлари кўрсаткичлари: номинал, реал, пировард, йиғма, мобил ва бошқалар. Даромадлар кўрсаткичларидан ижтимоий ва солиқ сиёсатини ўтказишда фойдаланиш. Аҳолини харид қобилиятини баҳолаш ва анализ қилиш методикаси.

Аҳолининг пул даромадлари, сарфлари, жамғариши балансларининг умумий схемаси (чизмаси). Жамғармани омонатлар ва қимматли қоғозларда кўпайиши. Уй хўжалиги активлари ва пассивлари баланси.

Уй хўжалигида жамғарилишнинг даромадлар даражаси ва бошқа молиявий ва ижтимоий - демографик факторлар билан эластиклиги, уй хўжалигида даромадларни ҳосил қилиш жараёнларини ҳамда даромадлар, сарфлар ва жамғариш бўйича табақаланишув (дифференциациялашуви)ни таҳлил қилишда статистика методларини қўлланиши.

Уй хўжалигида даромадлар ва сарфлар, даромадлар ва жамғариш ўртасидаги нисбатларнинг қонуниятларига оид турли гипотеза (Дж.М.Кейнс, Д.Дьюзенберри ва бошқалар)ларни статистикада текшириш.

Уй хўжалигининг истеъмол бойлиги статистикаси. Истеъмол бойликнинг жорий қиймати ва эскиришини баҳолаш методлари. Уй хўжалигининг истеъмол бойлигини солиқлар ва солиқ солишининг статистик жиҳатлари.

3. АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАВЗУСИНИНГ МАЗМУНИ

Давлат муассасалари сектори молияси статистикаси

Бюджет таҳлили*. Кенгайтирилган ҳукумат бюджети даромад ва сарфлари тузилмаси ва тузилмавий силжишни статистикада баҳолаш*. Бюджет дисбалансини баҳолаш*. Инфляция солиғи, эмиссия даромади, давлат ички қарзлари оқибатларини статистикада баҳоланиши*.

Солиқ - бюджет сиёсатининг барқарорлигини ўлчаниши. Даромадлар таҳлили. Солиқларнинг эластиклиги ва ўзгарувчанлиги. Солиқ тизими ва солиқ фаолиятини баҳолаш*. Солиқ потенциали ва ҳақиқий солиқ коэффициенти*.

Даромадлар ва трансфертлар, сарфлар ва соф кредитлашни тахминлаш.

Бюджетдан ташқари мақсадли фондлар статистикаси*. Ўзбекистон Республикасидаги ижтимоий ва иқтисодий бюджетдан ташқари, мақсадли фондлар*.

Худудлар молияси статистикаси*. Худудларнинг молиявий ресурслари баланси. Маҳаллий бюджет статистикаси. Ўзбекистон Республикасида худудий бюджетдан ташқари мақсадли фондлари.

Давлат муассасалари сектори фаолиятининг асосий кўрсаткичлари

Ходимлар статистикаси: сони, таркиби ва ҳаракати. Меҳнат ҳақи статистикаси. Капитал сарфлари статистикаси.* Давлат муассасалари секторини сақлаш сарфлари*. Маҳсулот кўрсаткичлари*.

Суғурта иши статистикаси

Суғурта иши кўрсаткичлари тизими (ҳажми, ўртача, нисбий кўрсаткичлари)*. Статистика - математика усуллари суғурта ишида қўлланилиши*.

Ўзбекистон Республикаси суғурта ташкилотлари фаолиятининг кўрсаткичлари*. Суғурта ташкилотларида маҳсулот ва фаолияти самарадорлиги кўрсаткичларини ҳисоблашнинг хусусиятлари.

Молия ташкилотлари молияси статистикаси

Банк статистикаси. Кредит ташкилотлари сони, таркиби ва тузилмаси. Кредит ташкилотлари фаолиятининг асосий кўрсаткичлари*. Кредит ташкилотларида ходимлар, капитал ва сарф - харажатлар статистикаси. Банк соҳасида маҳсулот ҳажми, меҳнат сарфи, капитал ва харажатларнинг самарадорлиги кўрсаткичларини аниқлашнинг хусусиятлари. Банкларнинг молиявий ҳолатини статистикада ўрганиш ва банкларни рейтинг асосида баҳолаш*.

Пул муомаласи статистикаси*.

Пул агрегатлари ва уларнинг инструментлари (хужжатлари).*

Иқтисодиётни монетизацияси ва пулнинг айланиш тезлиги кўрсаткичлари*.

Пул базаси ва пул мултипликатори. Инфляцияни ўлчаш ва таҳлил қилиш усуллари*. Миллий валютани сотиб олиш қобилиятини ўзгаришини баҳолаш*.

Кредит статистикаси*. Банкларнинг иқтисодидига, банкларга ва аҳолига миллий ва чет эл валютасида берган кредитлари. Инфляция шароитида кредитлар ва тўлов муддати ўтган қарзлар. Фоиз ставкаларини статистикада ўрганилиши*.

Фонд бозори статистикаси

Қимматбаҳо қоғозлар баҳосини ўрганишда статистика усулларини қўллаш*. Бозор сигимининг статистик характеристикаси*. Давлат хазина облигацияси ва бошқа турдаги давлат облигацияларининг даромад, даромадлилик ва ўртача даромадлилик кўрсаткичлари.

Фонд индекслари*. Муҳим (аҳамиятли) фонд индекслари: Доу - джонс, Standard and Poogs, Футси, Никкей, Дах, РТС ва бошқалар.*

Ўзбекистон Республикасида фонд бозори статистикасининг хусусиятлари*.

4. ТАВСИЯ ЭТИЛАЁТГАН МАВЗУЛАР БЎЙИЧА КЎРГАЗМА - НАМОЙИШ МАТЕРИАЛЛАРИ, ЎҚУВ ФИЛЬМЛАРИ ВА БОШҚА ДИДАКТИК МАТЕРИАЛЛАР РЎЙХАТИ

- - Кўргазма - намойиш материаллари рўйхати

Барча мавзулар бўйича статистика жадваллари, чизмалар ва графиклардан фойдаланилади.

IMF, WBank, UNStat, Eurostat, МДХ статкомитети, Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитасининг статистикага оид материаллари (йилномалар, кўрсатмалар, йўриқномалар, статистика шакллари) ўқув машғулотларини ўтказиш жараёнида кўрсатилади ва фойдаланилади.

- - Амалиёт дарсларини ўтказишда статистикага оид стандарт дастурлардан фойдаланилади.
- - “Интернет” тизими материалларидан кенг фойдаланиш кўзда тутилади.

5. ЎЗЛАШТИРИШНИНГ НАЗОРАТИ

Яхлит «Статистика» фанининг III - қисмини талабалар томонидан ўзлаштирилиши назоратнинг қуйидаги турлари ёрдамида баҳоланади: Жорий назорат (12,6 баллгача), оралиқ назорат (25,2 баллгача) ва якуний назорат (16,2 баллгача); жами 54 балл. Бу фан учун белгиланган максимал баллдир.

Назорат ишларини ўтказишда талабаларнинг дарсларга қатнашуви, фаоллиги, ўқув ва қўшимча ҳолда илмий - услубий адабиётлардан, «интернет» тизимидан ва реал ижтимоий - иқтисодий статистика маълумотларидан фойдаланиши ва бошқа фаоллиги эътиборга олинади.

Якуний назорат ёзма иш шаклида ўтказилади.

6. АДАБИЁТЛАР

Асосий адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси қонуни «Давлат бюджети тизими», 2000.
2. Шодиев Х.А., Ҳамраев М.Я. Молия статистикаси./Дарслик. - Т.: Ибн - Сино, 2002.
3. Статистика финансов./Учеб. под ред. Салина В.Н. - М.: ФиС, 2000.
4. Рябушкин Б.Т. Основы статистики финансов./Учеб. пос. - М.: Финстатинформ, 1997.
5. Руководства по статистике государственных финансов. МВФ, 1996.
6. Бюджетная классификация. Указания по применению. - М.: Приор, 2000.
7. Стиглиц Дж. Экономика Государственного сектора (пер. с англ.). - М.: МГУ, Инфра - М, 1997.
8. International Finance Statistics. IMF нинг ойлик ва йиллик нашри
9. Government Finance Statistics. IMF нинг йиллик нашри
10. Обзор Руководство по денежной - кредитной и финансовой статистике. МВФ, 1997.